

**ОЛЕКСАНДР БУЧИНСЬКИЙ-ЯСКОЛЬД – ПЕДАГОГ І ПОЕТ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.****Самойленко Григорій,**

ORCID 0000-0001-5017-6993

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

g.vas.sam@gmail.com

***Анотація.** У статті вперше подається характеристика життя і творчості поета Олександра Бучинського-Яскольда, який належав до чернігівської літературної школи другої половини XVII ст., на чолі якої стояв архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський Лазар Баранович. Особлива увага звернена на поему «Чигирин...», яка була присвячена гетьману Івану Самойловичу і в якій поет зумів багатогранно висвітлити один із історичних епізодів боротьби козацьких військ проти турецьких, які намагалися захопити столицю Правобережної України місто Чигирин. Поема насичена яскравими епізодами, що свідчать про мужність козаків, їх військову звитяжність. Історична точність зображуваних подій у поемі зацікавила історика XVII-XVIII ст. Самійла Величка, який у своєму «Літописі» використовує у своїй розповіді про події першого походу османської турецької армії разом з кримськими татарами проти козацьких військ, які охороняли Чигирин, текст поеми Олександра Бучинського-Яскольда. Об'єднання двох текстів в «Літописі» дало можливість С. Величку більш ґрунтовно і точно відобразити історичні події.*

***Ключові слова:** чернігівська літературна школа, друга половина XVII ст., Л. Баранович, О. Бучинський-Яскольд, поема «Чигирин», турецько-українська війна, захист Чигирин.*

**OLEKSANDR BUCHYNSKYI-YASKOLD, PEDAGOGUE AND POET OF THE
2ND HALF OF THE 17TH CENTURY****Samoilenko Hryhorii,**

ORCID 0000-0001-5017-6993

Mykola Gogol Nizhyn State University

g.vas.sam@gmail.com

***Abstract.** The author characterizes life and creative work of Oleksandr Buchynskiy-Yaskold, who belonged to Chernihiv literature school of the 2nd half of the 17th c., headed by Lazar Baranovych, the archbishop of Chernihiv and Novhorod-Siverskyi. Special attention is drawn to the poem “Chyhyryn”, dedicated to hetman Ivan Samoilovych, in which the poet vividly described a historic episode of the fight of cossacks against Turkish forces, who tried to capture the capital of Right-Bank Ukraine, Chyhyryn. The poem is filled with examples of cossacks’ bravery, their military spirit. The historic exactness of described events impressed Samiilo Velychko, a historian of the 17th-18th c., who in his “Chronicle” uses the text of Oleksandr Buchynskiy-Yaskold’s poem in his narrative about the first march of Ottoman Turkish army with Crimean Tatars against Cossacks, who defended Chyhyryn. The combination of two texts in “Chronicle” contributed to more fundamental and exact representation of historical events.*

***Key words:** Chernihiv literature school, the 2nd half of the 17th c., L. Baranovych, O. Buchynskiy-Yaskold, poem “Chyhyryn”, Turkish-Ukrainian war, the defense of Chyhyryn.*

© Samoilenko H., 2023

Вступ.

До талановитих представників чернігівської літературної школи літературознавці нинішнього часу відносять і О. Бучинського-Яскольда. Про нього та його поему «Чигирин ...» уперше згадав на початку XVII ст. у своєму «Літописі» історик Самійло Величко, а в наш час його творчість вивчали дослідники творчого кола Л. Барановича В. Шевчук та Ю. Мицик. На жаль, про цього талановитого поета майже нічого не відомо. Лише окремі факти життя архієпископа Чернігівського та Новгород-Сіверського Лазаря Барановича дають можливість якоюсь мірою робити припущення і щодо життєвої долі О. Бучинського-Яскольда.

Результати дослідження.

Це був високоосвічений представник козацького роду, який знав польську і латинську мову. Його прізвище унікальне й нині воно в Україні не трапляється. Хоча перша половина прізвища – Бучинський подекуди й нині побутує: так, у Києві – 4 чоловік мають це прізвище, у Житомирі – 33, а в Західній Україні у Львові – 62, у Тернополі – 55, у Тернопільському районі – 51, у Бучацькому районі Тернопільської області – 40 (Рідні).

Прізвище ж Яскольд-Азкльд-Аскольд-Оскольд-Яскольд, яке зафіксоване вченими-дослідниками праслов'янської антропонімії та ономастики В. Шульгачем та Р.М. Козловою (Козлова, 1992: 103; Шульгач, 2008:13–14), траплялося дуже рідко, а нині в Україні та Польщі зовсім відсутнє. Хоча, як зазначає Р. Козлова, частина вчених традиційно вважає це прізвище не слов'янським, а варязьким (скандинавським) за походженням (Козлова, 1992: 102). Проте дослідниця не погоджується з цим висновком і стверджує, що цей антропонім, який означає «невідомий за походженням», зустрічається і в ономастиці слов'ян, зокрема болгар, білорусів, росіян, українців. В Україні, наприклад, Яскольди проживали на Городнянщині.

Усі ці факти, як виявилось, ще не дали відповіді на питання, звідки був родом Олександр Бучинський-Яскольд. Але можна припускати, що його рід походив із Житомирсько-Волинського краю.

Тому і питання про його освіту можна розглядати у зв'язку з існуванням Києво-Могилянської колегії, коли її ректором у 1650–51 рр. служив Лазар Баранович, який, як свідчать деякі дослідники, був родом із Волині. Саме у цей час і могло відбутися знайомство ректора зі своїм студентом Олександром з незвичним прізвищем. Л. Баранович був дуже уважним до своїх вихованців, про що свідчить і велика увага та підтримка ним волинянина І. Галятовського та інших студентів, яких він пізніше прихистив спочатку в Новгороді-Сіверському у 1657 р., де проживав до 1672 р., обравши Спасо-Преображенський монастир своєю резиденцією. Саме в цей час єпископ проводив значну роботу з очищення досить великої єпархії від єзуїтського впливу, оскільки протягом довгого часу поляки насаджували тут католицизм, перетворюючи найзначніші православні храми в костьоли. Так, у Новгороді-Сіверському чоловічий Успенський монастир був перетворений у базилянський, а жіночий Покровський – у домініканський монастирі. Це ж спостерігалось й у Чернігові.

Утвердження в краї православ'я було для єпископа Л. Барановича найвідповідальнішим завданням, тому він проводив у цьому напрямку велику різнопланову роботу.

Крім відбудови Спасо-Преображенського монастиря, який був частково зруйнований, одним із перших завдань стало відкриття середнього навчального закладу, бо у Києві колегія була зруйнована і закрита під час війни, а також заснування при храмах парафіяльних шкіл, у яких учителями в основному були дяки. Слід зауважити, що ініціатива Л. Барановича була підтримана гетьманським урядом Лівобережної України, бо можновладці розуміли, що без освіти не можна збудувати незалежної і розвинутої країни.

Так у 1667 р. в Новгороді-Сіверському з'явилася слов'яно-латинська школа, для якої було використано приміщення колишньої єзуїтської школи (Лук'янченко, 2004: 30). Відомо, що в Новгороді-Сіверському монастирі в 1635 р. польський магнат, каштелян кам'янецький та новгород-сіверський староста Олександр Пасечинський (П'ясочинський) відкрив «Collegium societatis Jesu» для навчання православних дітей, який проіснував до 1648 р. (Чернігівщина, 1990: 549).

Зображення слов'яно-латинської школи збереглося на титульному аркуші «Анфологіону», який був надрукований у Новгород-Сіверській друкарні 1678 р., коли архимандритом монастиря був Михайло Лежайський. «Будинок від собору зображено двоярусним, з великими арковими прорізами на першому та другому ярусах. Завершує будинок чотирихилий дах з заломом» (Лук'янченко, 2004: 28).

Лазар Баранович мріяв перетворити слов'яно-латинську школу у колегію за зразком Києво-Могилянської і перевів її із Новгорода-Сіверського у 1689 р. до Чернігова. Протягом десятиліть ця мрія була нездійсненою, бо для будівництва нового приміщення у Чернігові необхідні були чималі кошти, які пішли на будівництво Троїцького собору та інших храмів. Та й час Руїни був дуже складним. Для забезпечення навчального процесу необхідно було підібрати педагогів, видати або закупити початкові посібники, покращити матеріальну базу, житло, харчування студентів тощо.

Слов'яно-латинська школа під наглядом архимандрита Спасо-Преображенського монастиря у Новгороді-Сіверському Михайла Лежайського працювала стабільно. Турбувався про неї і Лазар Баранович. Відкрита в монастирі архієпископом друкарня забезпечувала навчальний процес. Були видані «Буквар» (1680), «Часослов (1675)», «Псалтир» (1675), «Охиротонія» (1676), «Анфологіон» (1678), які використовувалися в навчальному процесі. Пізніше були видані у великій кількості без дозволу Л. Барановича «Граматика», «Часослов», «Елементарі», і це послужило переведенню друкарні з Новгорода-Сіверського до Чернігова.

Новгород-Сіверська слов'яно-латинська школа відрізнялася від парафіяльних тим, що її учні уже знали математичні ази та вміли читати. Пізніше це було узаконено Чернігівською консисторією, яка вимагала від священників навчити своїх дітей «простого руського писання», «русской грамоте», як то: букваря з десятисловієм, часослова, псалтиря и скорописной все прилежное имели старательство и ко ученію в словено-греко-латинскія колегіума Черниговского школы высылали» (Благовещенський, 1903: 872; Травкіна, 2000: 71).

Очевидно, Новгород-Сіверська слов'яно-латинська школа відповідала нижчим граматичним класам Києво-Могилянської гімназії та навчальним предметам, що викладалися в ній. Учитель нижчих класів учив дітей граматики, синтаксису латинської мови, а також польської мови, навчав учнів перекладати із «польської і рідної мови на латинську та навпаки» (Травкіна, 2000: 71).

Знання латинської мови потрібно було для того, щоб продовжити навчання у вищих класах колегіуму, де курси поетики, риторики та філософії читалися міжнародною мовою науки – латинською.

Серед педагогів Новгород-Сіверської слов'яно-латинської школи був і Олександр Бучинський-Яскольд. На жаль, документи школи згоріли, тому нині важко детально розкрити роботу цього навчального закладу й визначити, хто ще працював у ній педагогом.

Видана О. Бучинським-Яскольдом в Новгороді-Сіверському польською мовою поема «Чигирин» («Czyhiryn, podranze miasto w ciężkim oblężeniu Tureckim, roku 1677»), яка була присвячена гетьману Івану Самойловичу, засвідчує, що її автор добре володів як давньогрецькою і латинською мовами, так і званням античної міфології. Тож у школі він міг викладати польську чи латинську мови, які добре засвоїв у Києво-Могилянському колегіумі. В одному з документів довідуємося, що за поему «Чигирин» «кїївському студенту» був виплачений гонорар. Саме ці факти: публікація у Новгород-Сіверському поєми і виплата гонорару як студентові Києво-Могилянської колегії,

знайомство з Л. Барановичем та М. Лежайським дає право стверджувати, що Олександр Бучинський-Яскольд міг бути залучений єпископом Л. Барановичем до роботи в слов'яно-латинській школі.

Поема дає можливість визначити й коло знайомих О. Бучинського-Яскольда, до якого входили Лазар Баранович, Іоанікій Галятовський, Інокентій Гізель, Михайло Лежайський. Кожного він добре знав і цінував. Про це свідчить уривок із поеми:

*Та Святий Дух святого Лазаря вже будить:
Баранович, єпископ старший, той, що ревно
Віру праву пильнує в Сіверщині, певно,
Як той лікар умілий, вже рецепти пише,
Поки болість погана пошестю скрізь дише.
Він скликає на раду розумом прехитрих.
Трьох осібно згадаю, в рівнозначних митрах:
Гізеля, що піднісся, мов Атлет, у вірі,
З Галятовським й Лежайським, що так само щирі,
У союзі духовнім, всі три – прелатове.
Теж ігумени інші, вірні побратове.
З України всієї, спільне послушенство
Учинивши, відбувши пильно набоженство,
Почали міркувати про війни причини ...*

(Переклад з польської В.І. Кречотня) (Величко, 1991: 214).

До цієї групи знайомих слід додати директора друкарні С. Явлинського, художників, які тут працювали й відомі або за своїми прізвищами, або за ініціалами.

Судячи з його, хоча й не повного, твору, видно, що це була талановита людина, з якою могли спілкуватися не лише новгородсіверці, а й чернігівчани, кияни. Він був добре обізнаний в політиці та військовій справі. Тож Самійло Величко у своїх роздумах про турецько-українсько-московську війну 60-80-х років XVII ст. цитував уривки з його поеми про битву за місто Чигирин.

Сам історичний час в Україні був тоді дуже складним. З усіх боків нашу землю оточували ті, хто хотів захопити її родючі землі. Це і кримські татари, які постійно здійснювали напади, турки з Півдня, польська шляхта із Заходу, а з Півночі – московити. Інколи українські гетьмани домовлялися про мир із якоюсь зі сторін, або укладали з кимось союз заради вступу разом у криваву боротьбу. Тож і на цей час після смерті Богдана Хмельницького у зв'язку з частою зміною гетьманів України це протистояння різних сторін посилювалося. І Самійло Величко у 17-му розділі «Літопису» (том 2-й) подає документи, щодо долі України та міста Чигирин, гетьманської столиці Правобережжя. 1676 – це рік смерті московського царя Олексія Михайловича і сходження на престол його малолітнього сина Федора, гетьманування на Правобережній Україні Петра Дорошенка, а на Лівобережжі – Івана Самойловича, стосунки між якими були ворожими. Останній же, будучи себелюбною й пихатою людиною, звинуватив П. Дорошенка в зраді, бо той був противником союзу із Московією. Враховуючи ситуацію в Україні, П. Дорошенко сам відмовився від подальшого гетьманування і віддав І. Самойловичу в присутності московського князя Григорія Ромодановича військові клейноди (булаву, бунчук і печатку), пробувши гетьманом понад десять років. Проте трохи пізніше й самого І. Самойловича козацька старшина звинуватила в зраді, унаслідок чого він опинився в сибірському засланні.

Уже 30 років ішла війна в Україні, і, як зауважив С. Величко, турецьке військо після війни біля міст Кам'янець, Хотин, Ладижин та Умань відпочивало лише один рік з наміром у подальшому захопити чи розорити Правобережну Україну і, зокрема, Чигирин, який унаслідок зречення від гетьманської булави П. Дорошенка, на якого розраховувала Туреччина, втратив свій статус столиці. Це дуже розгнівило турків, і вони звернулися по допомогу в захопленні Чигирини до гетьманича Юрія Хмельницького, досить слабкого у якості керівника держави і до того ж фізично нездорового, котрий раніше відмовився від булави та перебував у монастирі.

Дійшовши до цього історично важливого моменту, С. Величко вирішив використати в «Літописі» текст поеми О. Бучинського-Яскольда «Чигирин», а саме роздуми поета про події під Чигирином у 1677 р., свідком яких, очевидно, він сам був (Величко, 1991: 211).

Із поеми автор «Літопису» цитує відповідь Юрія (Гедеона) Хмельницького кримському ханові та турецькому паші Ібрагіму, у якій перший пророкує подальшу загибель як своєї столиці Чигирин, так і всієї України:

*Твоя воля – і міцне надійне діяння.
Наше ж денне і нічне має бути старання.
Доки місто Чигирин із його гетьманством.
А Україну всю під меч із усім християнством
Взявши, трупом не вкладеш місяцю під ноги,
Решту — в ласку у твою, чи під гнів твоїй строгий...* (Величко, 1991: 211).

Наприкінці цитати стоять три крапки, проте сама побудова речення вимагає поставити там знак питання, бо гетьманича турбує доля рідного краю.

Слід звернути увагу і на початок тексту поеми, з якого розпочинається цитування. Перший десяток рядків – це характеристика турецького паші, бо він старший, від нього буде залежати подальший розвиток подій. Чи була відома О. Бучинському-Яскольду відповідь Юрія Хмельницького, який підтримав цей похід на Чигирин, сподіваючись обійняти гетьманську посаду, невідомо, але поет, використовуючи барочні поетичні засоби високої лексики, дає зрозуміти, що гетьманич був на боці турків. Він називає турецького пашу вельможним паном та сильним владикою:

*Найясніший царю наш і непереможний,
Християнам є твоїй меч, наче гнів той Божий,
Бо за тебе на землі дужчого не чули,
Ти до Господа найближч – сторож його чулий.
Біля гробу Бога ти внук неначе власний,
Місяця страшливий син, навіть тінню жасний*
(переклад з польської В. Шевчука) (Величко, 1991: 211).

Звичайно, у характеристиці Ібрагіма-паші є певні перебільшення. І це не випадково, оскільки подальший хід подій це підтвердить. Але ця тирада похвал вдало характеризує Юрія Хмельницького, якого С. Величко називає «розстригою-венжиком», що пристосовується до ворогів заради отримання посади гетьмана, дійсність же покаже, що всі ці епітети у зверненні гетьманиченка до паші неправдиві.

Крім цього, автор вводить у текст і міфологічних героїв, зокрема Фаетона, сина бога Сонця Геліоса, який не зумів утримати сонячну колісницю з безсмертними кіньми, що ледь не призвело до непоправної катастрофи, але Зевс запобіг цьому, убивши його своєю блискавкою. І, як нам здається, саме цей міфологічний образ нівелює оту попередню позитивну характеристику турецького вождя як незламного, бо попереду на нього чекає поразка.

У поемі О. Бучинський-Яскольд говорить про перший похід татаро-турецьких військ на чолі з ханом. Об'єднання двох текстів – власне С. Величка та О. Бучинського-Яскольда дає можливість глибше розкрити картину цієї знаменитої битви 1677 р.

С. Величко наголошує, що турецький султан дав наказ хану стягнути під Чигирин кримсько-татарські орди і бути під Чигирином у серпні. І далі історик розкриває трагічну ситуацію, яка скалася в «нещасливій тогочасній Україні» через незгоду власних синів і минулих властолюбців-начальників, які зумовили падіння її в безперервному вогні війни й чварних кровопролитіях протягом тридцяти попередніх років, що може призвести до «остаточного загибуну від турчина» (Величко, 1991: 214).

І далі для опису ситуації С. Величко передає слово поету, який використовує вже свої художні засоби для їх опису. Він нагадує про похід турків під Хотин, де вони зазнали нищівної поразки від польського війська під проводом Яна Собеського та

козаків у 1673 р., за що турки дуже розсердилися на запорожців. До речі, ця знаменита битва була зображена на малюнку уже раніше згаданого поета і художника Лаврентія Крщоновича (Величко, 1991: 168).

О. Бучинський-Яскольд у своєму панегірику розгортає цілісну картину ворожого наступу з чіткими деталями опису дійства як його безпосередній очевидець:

*Ледь саян бусурманський, до стінки прибитий,
Заспокоювать панцир почав злотокритий
По Хотині, та знову на інші невчаси
І турецькі, й татарські гудуть тулумбаси.
Чутно брязкіт далеко лискучої броні,
Вже іржуть у тривозі сполохані коні.
Кочі тягнуть з возівен, наповнюють гарби,
З тайників витягають всі цісарські скарби,
Відмикають шпихліри, збирають запаси,
Що роками копили в минулому часі.
Тут глибокі і давні, нажиті з посвяти,
Константинів побожних викопують спряти.
Чи по згубу, чи здобич минуцу бажують
Захопити — невірні в похід вирушають!* (Величко, 1991: 214).

Словами «Суне сила велика, іде в Україну» поет починає свою розповідь про той стан, у якому опинилася Україна в час Руїни. І в уяві читача постає страшна картина знесиленої внутрішніми чварами країни. З боєм описує це поет О. Бучинський-Яскольд:

*Плаче вже тридцять років вона на руїну.
Ворогами обдerta з плодів усіх гарних
І своїми побита з амбіцій примарних,
Переділена, повна вона ворожнечі —
Загорілася з жару від власної печі!*

І в подальшому поет конкретизує стан, насичуючи його деталями повсякденного життя в Україні, використанням яскравих барочних прийомів:

*Що їй доля в ці літа принесла щербата?
Батька син убиває, іде брат на брата.
Того мало. Найгірше, що гак уже пада,
Тепер бідам давнішим була б вона рада* (Величко, 1991: 214).

Образ України в поетичних рядках вимальовується досить трагічно, бо її сини, як старші, так і молодші, довели її до тяжкого стану. І вона готова забути все, що пов'язане з Руїною, перед новою навалою ворогів, які несуть кровопролиття і смерть її народу:

*Уже власні хвороби забула б навіки,
Вже б пробачив брат брату провини великі,
Бо всіх дрозж охотила — гряде вже навала
І для віри святої загроза настала ...*

І тут спостерігаємо цікавий поворот до теми війни і миру, яку яскраво розкривали у своїй літературній творчості православні діячі Чернігова, зокрема архієпископ Лазар Баранович, який виголошував: «Миру без миру так важко пробути. Миру мир хоче – у слові це чути». А його ученень наголошує:

*І для віри святої загроза настала,
Бо старання велике було всього люду,
І отця пресвятого святий дух нас будить
Барановича йменням — архієпископа,
Що на Сівєрі вчули його добру стопу.
Він рецепти, як лікар умілий, не значить,
Аж допоки хворобу гаразд не побачить* (Величко, 1991: 214).

Нагадавши далі й інших миротворців, зокрема архімандритів Інокентія Гізеля (Киево-Печерська лавра), Іоанікія Галятовського (Єлецький монастир в Чернігові), Михайла Лежайського (Новгород-Сіверський монастир), які у своїх проповідях виступали як борці за мир між народами, осуджуючи криваві війни, О. Бучинський-Яскольд пише:

*З усієї України — усі послушенство
Учинили і в тильне ввійшли набоженство.
Узяли в богомисля війни всі причини.
За що Бог нас приводить, бува, до руїни.
І не бачать нічого, лиш гріх непокритий
Між людей, тож складають подання для світу:
Щоб всі люди молитви, також призивання
Богу щиро давали, і звечора, й зрання ...* (Величко, 1991: 214–215)

Але тут поет, керуючись своїми політичними поглядами, закликає молитися і вихвалити «монарха, що у вірі правій пробуває / Під яким ми опіку і ласку приймаєм», тобто московського царя, а «також і за вітчизну, свого гетьмана, / За усіх – кардинала і примаса-пана». І саме ця молитва є рецептом для зцілення ран.

Після цієї вступної частини О. Бучинський-Яскольд описує ситуацію на полі бою навколо Чигирина. І тут поет виступає як очевидець усього цього дійства.

*Вже турецька притисла нога Україну –
Смок азійський поспішно повзе до Чигрину.
Він преславно фортецю навколо обходить,
До Дніпра інше військо в загоні відводить,
Щоб обсісти найшвидше усі переправи,
На Дніпра узбережжі свої ставить лави* (Величко, 1991: 215).

Поет з художньою точністю відтворює план оточення міста Чигирина турецьким Ібрагім-пашою та татарським ханом. Як свідчать історики, це сталося 24 серпня 1677 р. В оточенні опинилися українські козаки та російський підрозділ під командуванням генерала А. Трауерніхта. Були відрізані шляхи як для козацьких військ під керівництвом гетьмана Івана Самойловича, так і для російських під керівництвом князя Григорія Ромодановського, що були надіслані царем Московії.

Картину тяжкого стану, у якому опинилася столиця Правобережної України Чигирин, «козацький панегірист» Олександр Бучинський-Яскольд підсилює використаними ним міфологічним образом «смердного болота» Пітона, у якого із вуст виривається вогонь, немов із бродячого лона гідри. І тут поет додає ще образи страшних істот, які знищували все довкола, а саме Тритона і Тізіфони, богині кривавої помсти. Усі ці міфологічні істоти дають можливість продемонструвати огидливе ставлення автора до турецько-татарської армії. І поет звертається до православного Бога за допомогою, прохаючи очистити землю від цього смердючого, огидного племені:

*Вдар їх, Боже! Кинь в їжу гадюкам шаленим!..
Роксоланські рознісиш нещадно обози,
Вже татарин нам троки ладна й поворози.*

Олександр Бучинський-Яскольд до тонкощів описує військову ситуацію, дії гетьмана І. Самойловича та його зв'язки з московськими військами та їхніми керівниками – Г. Ромодановським, князем Голіциним, воеводою Бутурліним.

*Та покликав охитника пристрасним словом.
Швидко кілька їх тисяч проскакують, ховом
До Чигрина невтомно ярами ідучи,
Їм утіху і поміч посильну несучи,
Щоб утримать фортецю, поки стане сили,
Дочекались, щоб наші війська підступили* (Величко, 1991: 216).

І серед нових героїв з'являється козацький отаман Яків Корецький, якого поет називає «досвідченим воїном», що його «гетьман призначив для виправки тої». І

дійсно, усе життя персонажа було пов'язане із участю у військових сутичках. Він належав до оточення правобережного гетьмана Петра Дорошенка, мав його довіру, очолював Чигиринський полк. Після падіння гетьмана отаман перейшов у 1676 р. на службу до І. Самойловича і під час оборони Чигириня успішно керував військами Чигиринського та Полтавського полків, а також іншими підрозділами, проявляючи військову майстерність. Можливо, що О. Бучинський-Яскольд був знайомий з Яковом Корецьким і безпосередньо бачив у бою цього сміливого козацького командира, про що свідчить текст поеми:

*Разом з ним люд служивий у зброї блискучій,
Котрих Ромодановський послав, їх ведучий.
Той люд хоч одвірний та мав і незгоди,
У Чигрин хоч пробились, але не без шкоди.
Наш Корецький у замок пройшов без утрати,
Турку зміг перед очі в фортеці постати* (Величко, 1991: 216).

Важливо звернути увагу і на поданий текст Олександра Бучинського-Яскольда літописцем Самійлом Величком, який намагається розширити та поглибити думку поета, додаючи його поему у свою розповідь про ці ж події під Чигирином. «Я, описувач того діяння, не міг мати достатнього знання з реєстрових козацьких записок про ту першу Чигиринську війну і змушений був вичерпати його з панегіричних рим згаданого Олександра Бучинського, який пише, що згадані виборні козаки, всівши серед темної ночі в свої човни, тихо поплинули від свого острова через Дніпро на турецькі шанці. А коли турки побачили їхню навігацію, видали на них під темну зорю кількарізний нітрохи не шкідливий гарматний і янчарський [рушничний – ред.] вогонь, якого козаки принаймні не збоялися, а просто й тихо попливли на берег до бусурманських шанців. Коли ж були близько берега і вже досягали тичками дніпрового дна, то заграли вони на військових музиках марсовий танець на кров. До тих ігор шанцеві янчари не могли й не вміли відправити воєнного танцю, мало билися з козаками, були побиті й пересилені від них, без пам'яті покинули свої шанці з гарматами й усілякими припасами, що були при дніпровому березі, і повтікали в тамтешні ліси й луки» (Величко, 1991: 224).

Літописець С. Величко послідовно, опираючись на текст поеми О. Бучинського, розкриває подальші події боротьби за Чигирин:

«А скоро розвиднилося, гетьман Самойлович дістав певну відомість про вибиття турків з тих шанців і послав тоді до того свого першого війська, до опанованих турецьких шанців, кільканадцять тисяч козацьких мушкетерів, а для переправи своїх військ наказав денно й нічно розшукувати й споряджати з різних місць пороми й усілякі водні судна» (Величко, 1991: 224).

У подальшому С. Величко, спираючись на текст поеми, розповідає про подвиг козаків. Шкода, що С. Величко не цитує текст панегірика, а лише переказує його. Але і це дає можливість простежити за епічним розвитком подій, оцінити бойову майстерність захисників Чигириня, про які, використовуючи власні художні засоби розкриття батальних подій, говорить поет О. Бучинський-Яскольд. Перепрошуємо за ще одну розлогу цитату з «Літопису», бо текст поеми дійшов лише в уривках, і цитати із твору С. Величка дають можливість простежити за розвитком подій у творі поета.

«Ібраїм-паша і вейзир, довідавшись про втечу своїх янчарів із дніпрових шанців, дуже затривожилися і, побивши києм боки своїх марнотних Богів, на яких сподівався, сам зі свіжими янчарами, ханом й усіма ордами прибув від Чигириня до дніпрового берега під Бужин і міцно натис на те козацьке військо, що відняло турецькі шанці. Тим часом кілька тисяч московського війська, а особливо з Низу запорожці, виправлені від кошового Сірка, припливли човнами в допомогу до тих козаків, що були у віднятих турецьких шанцях, і наступного дня, як зійшло сонце, зачали разом з тими козаками міцний бій з турками й татарами. Побачивши це, московські й козацькі війська, що були на цьому боці Дніпра, відразу почали за указом випускати через Дніпро зі згаданого дніпрового острова з гармат, що були в закритті, на татарські й турецькі

війська сильні перуни, якими не тільки побили й розлучили з життям багатьох турок і татар, що були в бою, але й не обминули тією смертною порцією й ханського сина. Отак паша, вейзир і хан, нічого не вчинивши козакам, змушені були повернути з великою шкодою назад до Чигрина» (Величко, 1991: 224).

Очевидно, в тексті поеми були й епізоди про героїчні вчинки козаків, про які згадує С. Величко, бо, як він сам заявляє, у нього не було інших джерел. Це й про подвиг «одного доброго молодця козака», який «прокрався справним промыслом і відважним серцем через усі турецькі й татарські війська, прибув до гетьмана Самойловича й доповів йому, що турчин міцно ошанцював і обклав Чигрин та вже цілий місяць здобуває його з пильністю, заживаючи всіляких способів і вигадок з превеликими штуками й коштами до здобуття; вночі дві, а вдень тільки півтори години допускає обом військам відпочити. І оцим своїм наступом та війною він дуже вже надокучив чигринським обложеним, але хоча сміло шанцюється та лізе під Чигрин, однак дістає навзаєм і від чигринських обложених через витічки й випори сильну відсіч і зазнає великих утрат у своїх військах» (Величко, 1991: 224).

О. Бучинський, а за ним і С. Величко говорять про подвиги оборонців Чигрина: «Вже після цього турчин, невиспушо дбаючи про здобуття Чигрина, підвів дві значні міни під чигринські стіни, а коли виламав їх ними, то, безсумнівно хотів утиснутися величезною силою через ті проломи в Чигрин. Тоді козаки-обложенці мужньо й великодушно виступили з голими грудьми через ті ж проломи з Чигрина і, заслонивши його собою, мали з янчарами превелику, кілька годин незгасну битву, аж доки не забудовано поламані стіни. В цій битві при всесильній божій допомозі забито 30 тисяч турків [цифри перебільшені – ред.] і втрачено тоді ж 5 хоругв власного війська, однак чужі полки було відвернено од Чигрина» (Величко, 1991: 225).

У поемі говориться й про нічні вилазки козаків, чигринських обложених, що мали мужні серця, і самостійно, без будь-якої допомоги «в обоз поміж самі турецькі намети, витряхнули з м'яких розкішних перин турків, що заживали солодкого сну, вчинили їм велику тривогу, замішання й ущербок і з великими здобичами щасливо повернули назад у Чигрин» (Величко, 1991: 225). Це дійсно було у ніч з 5 на 6 серпня 1677 р.

Хотілося б звернути увагу ще на один подвиг захисників Чигрина. Коли Ібрагім-паша звелів туркам «для захисту свого війська від чигринської стрільби прилаштувати й припровадити під чигринські мури велике число повстяних гарб, що ззовні і зсередини були товсто увиті й уклеєні льоном та прядивом зі смолою. Коли це було вчинено, то за наказом паші янчари в тих гарбах відразу почали сміливіше і без свого хитання просовуватися під чигринські мури. Коли ж тим гарбам і янчарам у них дрібна стрільба вже нічого не могла зашкодити, то один німчин із замку, що був при московському війську, хутко кинувся, був-бо моторний, і наробив предивних гранат зі смолою й лоєм, добре вклучених, начинених порохом і сіркою. Коли ж потім янчари з певною надією на чигринську згубу присунулися близько під чигринські стіни в тих смоляних гарбах за проводом самого вейзира й Ібраїма-паші, то московське й козацьке військо з Чигрина й Чигринського замку густо випустило не шкідливу тому гарб'яному штурмові дрібну стрільбу і вдарило на них з усіх гармат. Вслід за тим гарматним громом запалено й кинено з Чигрина під усі згадані гарби оті смоляні й сірчані гранати, від яких приправлені до штурму гарби почали запалюватися й душити янчар смоляним та сірчистим димом, — серед воєнної бурі й завірюхи турки аж ніяк не могли загасити той вогонь, оскільки з Чигрина не загасала й згадана гарматна і дрібна стрільба. Тоді турки, змарнотувавши в своїй надії здобути Чигрин, із ганьбою та з великим ущербком у своїй силі, покинувши свій гарб'яний штурм, змушені були чмихати й утікати одні в шанці, а інші від списів та демешок козаків, що вийшли на випор, аж у свій обоз» (Величко, 1991: 225).

Не оминув літописець і згаданий, очевидно, у поемі епізод з волами та коровами, коли турки, зігнавши звідусіль цих тварин, пустили їх попереду свого війська для захисту, щоб наблизитись до Чигрина.

«Козаки, які вже мали нестачу в м'ясі, угледіли це з чигринських мурів та стін орлиним оком і, як лев на лови, були готові дати відсіч череді худоби, а з нею й янчарам, чекали тільки гарматного початку. А коли та череда, що голосно рикала, зблизилася, гонена примусом, до чигринського рову, тоді з усіх стін та гармат чигринських, завчасу добре на те приготованих, випущено міцні перуни, від яких череда, вельми побита, відразу змішалася і кинулася нестримним рухом назад і своїх янчарів, що їх гнали, полки й шики змішала, розгромила й потоптала. А козаки випали з Чигрина по готовому такому ладові і легко, безборонно й достатньо напоїли свої списи й демешки бусурманською кров'ю, причинивши їм великий ущербок» (Величко, 1991: 226).

Таким чином, завдяки С. Величкові ми дізналися про яскраві бойові епізоди, які були присутні в поемі О. Бучинського-Яскольда. У деяких місцях літописець зберігає й поетичні художні засоби: порівняння, метафори, черпаючи їх, мабуть, із поеми. Але цим не завершується зв'язок «Літопису» з поемою. У подальшому С. Величко знову використовує великі поетичні уривки з твору О. Бучинського, зробивши при цьому певні вступи, у яких говорить про подальші події, які розгорнулися під Чигирином. Наближення до міста великої кількості військ – козацьких і московських – увігнало турків «в сильний страх» і змусило їх тікати, «покинувши всі обозові тяжарі, запаси й великі користі чигринським обложенцям» [9, с. 227], «На ті користі кінні війська мало дивилися, гналися за турками й татарами від Чигрина аж до Чорного лісу і всюди по тамтешніх полях, а найбільше під Чорним лісом погромили й побили їх велике число» (Величко, 1991: 227). І ці відомості С. Величко підкріплює словами з поеми О. Бучинського-Яскольда:

*Ці поля чигринські давно не орались,
Гострим скопані рогом, а трупом всівались.
На миль декілька турків лягло, яничарів,
Вал поклався високий і з диких татарів.
Коні мчаться по трупах і трупом лягають,
Русь уже не бахматих, турецьких сідлає!* (Величко, 1991: 227).

Страшну картину війни О. Бучинський малює за допомогою художніх засобів, що дає можливість поглибити сам опис трагедії, яка є наслідком кривавої битви. Автор деталізацією ворожих втрат демонструє переможні дії тих, хто захищає свою Батьківщину – святу Русь від загарбників, які несуть із собою смерть і рабство. Тож поет цими рядками стверджує: «Хто прийшов з мечем, той від меча і загине». І безславна буде ця смерть:

*Не шанують тут трупа — наука з Чигрина:
Погреб вовк відспіває, як з'їсть поганина.
Воювать з козаками, хай знає,— не жарти,
Не попустять оцього вкраїнській варті!
Милосердя не варті, бо не християни
Добродійства не мали вони і на рани* (Величко, 1991: 227).

І завершується цей переможний опис битви пророчими словами: «Як у згоді християни, то турок загине». А для цього, підкреслює поет,

*Серце мужнє потрібно в броню одягати,
Турок буде при тому, як пір'я, порхати.
То козак! До коша он вже загнаний турок,
Ті убиті, а інші, подібно до курок,
Що розтріпав їх яструб, і гнізда кидають,
І куди впаде око кіннота тікає* (Величко, 1991: 228).

Опис стану, в якому опинилися турки та татари, Олександр Бучинський подає через художньо образні описи та використання порівнянь, метафор:

*Наче лив у коші він, з заціпленням духом,
Чи немов бик шалений, що перед обухом
Свою голову хилить, крутими рогами*

*Землю рие і топче сердито ногами,
Ще й пісок розкидає, аж шарпає скроні
Сам свої, роз'ятрілий,— і злість уже тоне!* [усі віршовані цитати
подані в перекладі з польської В. Шевчука] (Величко, 1991: 228).

Описавши поразку турків, Олександр Бучинський звертається до опису внутрішнього стану їх військового керівника Браїм-баши, котрий ооскаженів від злості, прагнучи будь-що захопити Чигирин, і жертвував заради цього всім, навіть самим собою. І ці пориви підкріплені осатанілим бажанням довести власну непереможність:

*Був під муром він тричі, загинуть, шалений,
Став готовий: «Хай визнають гавурського гроту
Груди ці, ніж срамотно бажать повороту!
Я ж бо той, що в народів беру їх свободи,
Скелі в ноги схиляю й кандійській води!
Чи одну тут не взявши, віддать маєм кліті,*

Чи ж не зможе навучі порвати лев сіті?» (Величко, 1991: 228).

Побудова цього внутрішнього монологу дуже специфічна. Автор зумів в ньому передати і сам стан персонажа і його зухвалу натуру, повну впевненості, що й на цей раз він зможе перемогти, бо бачить себе непереможним левом. Але ця зухвала мрія переривається авторським повідомленням:

*То у місячнім світлі у табір влітає
Наш козак. Тут так гарно, пишиота засліпить,
Турський місяць до згуби хай турку присвітить!
Ледь баші гук козацький в наметі долине,
А вже військо побите, а решта ще гине ...*

І знову поет повертається до опису поведінки Браїм-баші, якого «обіймають страхи прегарячі», і він, мов цькований дикий кабан «хрущить в гущавині», шукаючи своїх підопічних, натикаючись на «свіжу кров турську», яка цебенить струмками, зустрічає дорогою козака-мисливця, який б'є без упину.

І перед нами виникає образ запорозького юнака, який вміло володіє не лише рушницею, а й шаблею.

*А у степ чистий скочать, то верхи ганяє,
І з тріумфом шаблюка з коня їх збиває.
Стелить миль на десятки, кладе переправи
З турків злих українець для вічної слави ...*

Тріумфально завершує Олександр Бучинський цей сповнений бойового духу розділ.

*Бусурмана прогнали до Чорного лісу,
Замкнули в дім темний — під вічну завісу.
Збили турка доценту, знесли кіш із ґрунту,
Чи ж дістане, хто знає, баша Трапезунта?
І хоч темних лісів він проскочив був чати,
Але карі від пана ще має чекати.
Сам-бо, *parta tuegi* [захищаючи здобуте] замінює цноту,
Quat quaerere [ніж здобувати, шукати], козак в дім спішисть на
роботу (Величко, 1991: 229).*

Перемога під Чигирином і звільнення міста від бусурманів, як говорить С. Величко в «Літописі», – це була важлива подія в історії України. А тому поет Олександр Бучинський-Яскольд у розділі «Почуття вдячності» висловлює щире вдячність Козакові, а разом з ним і всьому Запорозькому війську.

*Не собі козак славу, мій Боже, вінише,
Хоч скарби із звитяжства належно шанує,
Першу міту для слави твоєї, о Боже,
Силу взявши, наш лицар злу силу знеможе.
Турські топче загони і пріч проганяє,*

І, щоб віра тривала, свій край захищає (Величко, 1991: 230).

Поет, щоб підкреслити звитяжну силу українського війська, використовує анахронізм і нагадує часи княжіння київського князя святого Володимира, коли він разом зі своїм руським військом перемагав «турків», насправді печенігів, ятвягів:

*Князь той, Руську державу грудьми захищавши,
Наче скло, пиху гордих крушив, потоптавши.*

До того ж, Олександр Бучинський розширює своє поетичне порівняння про мужність козака і говорить, що він бере собі за взірць Геркулеса, героя античної міфології (по-грецьки його ім'я звучить як Геракл). Очевидно, поет знав міфи про цього войовничого героя, який був символом переможця, а для воїнів – богом перемоги, який здатний здолати усіх чудовиськ.

Тим козак і у наш час не дружить зі страхом,

Сибаритським [гулящим – ред.] не ходить ніколи він шляхом,

А бере він собі за взірць Геркулеса;

Не зійде зі шляху він ані на півкреса.

Зараз Русь на дорозі своїх предків гордих

Гонить скоком лісами татарської орди

І, збиваючи в турка блискучі шишаки,

Собі слави малює довічної знаки,

Насипає могили, кладе і купреси [надгробки – ред.] (Величко, 1991: 230).

Таким чином, з окремих епізодів перед читачем виникає яскравий образ козака-українця, мужнього воїна, здатного у будь-яких важких умовах знайти вихід і перемогти ненависних ворогів своєї батьківщини.

Поет виражає вдячність не лише давнім і сучасним українцям, що демонстрували мужність у боротьбі з ворогами Вітчизни, а й Богові, Богородиці, які у цій боротьбі допомагали вистояти і захистити рідний край. Автор поеми вважає, що перемога над ворогом була здобута ще й тому, що українці – християни і Божа сила допомагала здобути перемогу. Поет проголошує здравицю Богу:

Тож твоя хай покриє правиця нас, Пане,

Хай візьме гору русин і згинуть погане!

Перед світлом пречистим нехай стуманіють,

Хрест поб'є, то розтануть як віск і здиміють.

В Магомета побачим усю їхню раду,

Нехай вітром знесуться і з пилом осядуть.

Нехай знають: живий Бог Богів у Сіоні,

Покажи ти їм славу на власному троні,

Хай поганські мечеті твоя міць зруйнує,

Хай не кажуть: «Де Бог той, що вас порятує?»

А ми кажем: «Бог з нами. Хто тільки постане

Проти нас, то без сліду залишим, погане!»

Бо про силу цю божу — і ви це признали —

Дивний знак і знамення усі прочитали (Величко, 1991: 230).

У розділі «Почуття вдячності» О. Бучинський створює ще один яскравий образ – Святої Покрови, що зображена як вельможна пані, одягнена в парчу, «в злотоглав убрану», котра обходила оборонні мури, з'явившись на захист козаків:

І фатальним декретом вона пригрозила,

А по страшнім видінні з очей відступила.

Християнська Покрова — та дивная пані,

Пиху скоро вона вам зламає, погані,

Обірве лук, напнутий на нас, християне,

Християнин від того окрилений стане.

Лук рука не подужа на нас підійняти,

Перед Богом ми щиро почнемо співати ... (Величко, 1991: 230–231).

В основу цієї розповіді поет поклав історію про те, як Матір Сина Божого і Людського захистила Константинополь і його жителів від сарацинів у важку хвилину, коли допомоги вже не було від кого чекати, окрім Бога. Пресвята Богородиця о четвертій годині ранку «молилася на небесах, сяяла дивним світлом і покривала людей своїм омофором», що огортав її плечі (Багнок, 2009: 538). Своєю захисницею Святу Покрову (тобто Богоматір) обрали і запорозькі козаки, яких вона як їхня Свята Матір завжди захищала.

Віру в Бога, в Його силу і справедливість поет виражає за допомогою специфічних літературних прийомів, підтверджуючи цим свою професійну майстерність. Кінцівка розділу «Почуття вдячності» уся насичена вірою в перемогу над турками й не лише над ними.

Добре альфу читають тобі в Греко-Русі:

Боже, вірять невірних нехай Русь примусить!

І омега тим стилем хай читана буде:

Хай тріумф Русь до решти над турком здобуде!

Вірять (літера каже), це справиш належне —

З зору руських химера навіки хай щезне!

Кривду літері вчинять, — те кожен побачить, —

Як її буде турчин нам в школі тлумачить.

Боже! Альфа й омега є для козака ти,

Буде літер безчестя на тебе лягати!

Вірю в кривду цю літер, як в божу я волю,

Турка, Боже, на шаблю дай в марсовім полі! (Величко, 1991: 231).

Поема «Чигирин» була написана польською мовою, і це не випадково, бо представники чернігівської літературної школи писали різними мовами: латиною, старослов'янською, давньоукраїнською, польською. При цьому кожен із них обирав свій жанр і свою художню поетичну барокову атрибутику, яка збагачувала їхні твори.

Сама поема чітко структурована. У вступній частині О. Бучинський-Яскольд характеризує військово-політичну ситуацію, яка склалася перед першим зіткненням українських козаків з турками унаслідок нестабільності політики у відношеннях між як правобережними, так і лівобережними українськими урядовцями з одного боку, та, з іншого, турками і татарами, які вирішили будь-що захопити столицю Правобережної України – Чигирин. Автор підкреслює складність ситуації в Україні, знесиленої внутрішніми чварами у період Руїни.

У центральній частині поеми зображена власне війна турків з козаками, де прославляється мужність українських воїнів. І О. Бучинський подає опис декількох окремих епізодів цієї звитяжної мужності, де перемога досягається унаслідок помочі Бога і Покрови Пресвятої Богородиці. Перед очима читача воскресають яскраві сторінки героїзму, військової майстерності, козацьких хитрощів, завдяки чому наші воїни знаходять вихід у складних бойових ситуаціях. Ця низка подвигів, описаних за допомогою яскравих поетичних тропів, завершується прославлянням Бога, який дав можливість православним козакам, захищеним Святою Покровою, перемогти турків та татар і спасти Чигирин, заклавши міцну основу для військових дій наступного року.

Поема присвячена гетьманові України Іванові Самойловичу, який саме в цьому поході зумів організувати всі полки козаків, залучити для допомоги війську й московитів під керівництвом князя Григорія Ромодановського і розгромив турецькі загони, витіснивши їх за межі України. О. Бучинський-Яскольд описував усі події гарячими слідами, а тому в його poemі нічого не сказано про 1678 рік, який у долі як гетьмана І. Самойловича, так і гетьмана П. Дорошенка був важким і непередбачуваним: перший був заарештований і відправлений на заслання, а інший сам склав з себе повноваження гетьмана. Але це все вже інші події. А поки що автор «Чигирини» співає хвалу борцям за свободу України і сподівається на краще майбутнє своєї Вітчизни.

До основного тексту прилягають і ще декілька коротких «закликів». Перший вірш «Заклик до лицаря» побудований на зверненні поета до «лицаря славного», якого той закликає покинути сум і прокльони на адресу турка, бо це лише трата часу, а діяти і перемагати на його території, дійшовши до Пропонтиди, тобто Мармурового моря по-давньогрецькому. І лише своїми подвигами

Отчу віру підперши, славу України

Піднесеши над Кавказу винеслі вершини! (Величко, 1991: 231).

І далі О. Бучинський-Яскольд насичує вірш назвами вершин, що пов'язані з іменами персонажів давньогрецької міфології: Гемоса, фракійський цар, що називав себе Зевсом і був перетворений на гірську вершину, Родопи – високий кряж у Фракії, а також згадує місто Медіна, у яке в 622 р. із священного міста Мекки переселився засновник ісламу Мухаммед, де згодом і помер. Тут знаходиться його надгробок, тому Медіна стала містом паломництва мусульман. Поет називає надгробок Мухаммеда – «гробом золотавим бридкого Дагона», тобто філістимського ідола з головою і руками людськими, а тулубом риби, якому вклонялися в деяких містах, споруджуючи йому храми, що їх, у свою чергу, руйнували прихильники віри в єдиного Бога.

Усе це автор радить робити лицарю, бо «того потребує віри (тобто християнської православної віри – Г. С.) оборона».

Інший вірш «Охоча стежка за жовніром, котрий битиметься в 1678 році», підтверджує думку про те, що поет О. Бучинський-Яскольд був у бойових походах козаків, яких називає лицарями, і хоче бути й надалі наступного року співцем їхнього життя й подвигів:

*В сімдесят і восьмий рік, о миле жовнір'я,
Хто негасів лет подасть чи з голуба пір'я,
Щоб за вами я літав у кожен хвилину,
Як ви б'єтесь чи йдете кудись до спочину.*

*Чи у полі між квіток, чи на перелозі,
Чи шугаєте в човнах у морській дорозі,
Чи як сиплете вали в степу на границях,
Чи як ніжиться, бува, в цілющих теплих,
Чи дунайські десь мости ви б'єте потроху,
Чи поклонитесь, бува, бридкому волоху,
Чи проходите коли загоном по полю,
Відбиваючи в татар своїм людям волю.*

*Чи агів із Кам'янця в полон забере —
Плату цісарю свою велику дасте.
Чи труснете чорні ви лісів гущавини,
Щоб безслідно кримчаків погнать з України.*

Чи під небом заснете на шляху в Моравах,

Пильно сховані сліди шукаючи в травах (Величко, 1991: 232).

Уживши одну і ту ж форму синтаксичної будови речення, автор, перерахувавши десять різних діянь лицарів, стверджує, що на їхньому шляху постійно допомагав Фавоній (тобто Фавн, віщий добрий і милостивий бог полів, лісів, пасовиськ). У шумі лісу або уві сні Фавн посилав пророкування, складені сатурнійським віршем. І поет також каже воїнам, що після звершених добрих діянь «заживаєте ви скрізь заслужено слави!», при цьому нагадуючи про сміливу вилазку під Чигирином загоном козаків, які «спустилися на човнах униз по течії й висадившись на вільному березі, вдарили татарам в тил» (Величко, 1991: 234), а потім відігнали турків аж до самої річки Інгул, притоки Південного Бугу, звільняючи Правобережну Україну, яка раніше була відійшла туркам за угодою з гетьманом П. Дорошенком.

В сьоме липня берег ви Дніпра залишили,

Й перші кулі на Інгул уже полетіли,

Де розкинув кримський хан татарські когорти,

Щоб дорогу простелить до клятої Порти.

*Нездоланими грудьми на них ви ставайте
І границю за Чигрин свою розширяйте.
Боже, місяцю дозволь зламати гострі роги,
Тріумфальний віри тоді дійде до порогу,
А коли од вас при тім візьме він наснагу,
Не втомлюся я співать про вашу відвагу!* (Величко, 1991: 232–233).

В останньому вірші «До неохочого» поет чітко виражає свою політичну й громадянську позицію:

*Не дивуйся, сусіде, що я із народів
Слаблю тих, що у рабстві, і тих, що в свободі,
Бо Господь у несилі свої славить сили,
Він живе в простоті, щоб його возхвалили!* (Величко, 1991: 233).

Висновки

Із тексту поезій Олександра Бучинського-Яскольда вимальовується і його власний образ поета-воїна, який зумів окреслити яскраві епізоди боротьби українського народу, починаючи від далеких часів князя Володимира і до XVII ст., доби козачої гетьманської держави, розкривши героїчну боротьбу із захисту Батьківщини супроти різних ворогів, показуючи військову майстерність і мужність воїнів-захисників, що свідчить про патріотичну позицію автора, його усвідомлене розуміння необхідності захищати як православ'я, так і свободу Вітчизни-України. Він готовий залишатися в цій боротьбі з козаками і надалі та співати гімни про їхню відвагу. Свобода України – це те основне, що відстоює автор у своїх творах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Багнюк, 2009 – *Багнюк А.* Символи українства. Художньо-інформаційний довідник. Тернопіль: Тернограф, 2009. С. 826.
- Благовещенский, 1903 – *Благовещенский М.* Извлечение из материалов по истории Черниговской семинарии. Прибавление к Черниговской епархиальным известиям. 1903. № 24. С. 872.
- Величко, 1991 – *Величко С.* Літопис. Том другий. Переклав з книжної української мови Валерій Шевчук. Київ: вид. худ. літ. «Дніпро», 1991. 642 с.
- Козлова, 1992 – *Козлова Р. М.* До етимології імені Аскольд, Аскольдь, Оскольд. Ономастика України першого тисячоліття нашої ери. Київ: Наукова думка.
- Кривошея, 2010 – *Кривошея В.* Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. Київ, 2010. 791 с.
- Лук'янченко, 2004 – *Лук'янченко В.* Спасо-Преображенський монастир в Новгороді-Сіверському. Вісник інституту «УКРНДІ проектреставрація». Зб. наукових праць. 2004, № 2. С. 30.
- Рідні. Генеалогічне товариство. Дослідження родоводу в Україні. URL: <https://ridni.org/karta/%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>
- Травкіна, 2000 – *Травкіна О.* Чернігівський колегіум. *Український історичний журнал.* 2000. № 5. С. 71.
- Українська література XVII ст., 1987 – Українська література XVII ст. Київ: Наукова думка, 1987. С. 305.
- Чернігівщина, 1990 – Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. Київ, 1990. С. 549.
- Шульгач, 2008 – *Шульгач В. П.* Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, Ч. 1. 505 с.

REFERENCES

- Bahniuk, 2009 – *Bahniuk A.* The Symbols of Ukrainianhood. Art-Informational Reference Book. Ternopil: Terno-Hraf Publ. P. 826 [in Ukrainian].

- Blagoveshchenskiy, 1903. Extract from materials on the history of the Chernigov Seminary. Addition to Chernigov diocesan news [in russian].
- Chernihivshchyna, 1990. Cherviviv Region. Encyclopedic Reference Book. Kyiv. P. 549 [in Ukrainian].
- Kozlova, 1992 – *Kozlova R.M.* To the etymology of the name Askold, Askold, Askold. Onomastics of Ukraine of the first millennium AD. Kyiv: Scientific opinion [in Ukrainian].
- Kryvosheia, 2010 – *Kryvosheia V.* Cossack Foremen of Hetmanate: Encyclopedia. Kyiv. 791 p. [in Ukrainian].
- Shulhach, 2008 – *Shulhach V.P.* (2008). Essays on Proto-Slavic anthroponymy. Kyiv, Ch. 1. 505 p. [in Ukrainian].
- Lukianchenko, 2004 – *Lukianchenko V.* Transfiguration Monastery in Novhorod-Siverskyi. *Herald of Institute «UKRNDI Projectrestoration»*. *Collection of scientific works*. № 2. P. 30 [in Ukrainian].
- Relatives. Genealogic Brotherhood. Investigations in Ukrainian Genealogy. URL: <https://ridni.org/karta/%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>
- Travkina, 2000 – *Travkina O.* Cherniv Collegium. *Ukrainian Historical Magazine*. № 5. P. 71. [in Ukrainian].
- Ukrainian Literature of the 17th. Kyiv: Naukova Dumka Publ. P. 305 [in Ukrainian].
- Velychko, 1991 – *Velychko S.* Chronicle. Vol. 2. Transl. by Valerii Shevchuk. Kyiv: Dnipro Publ. 642 p. [in Ukrainian].

Received 30 July, 2023
Accepted 12 August, 2023